

Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama, autorice teksta Zorica Vitez, Zvezdana Antoš, Iris Biškupić-Bašić, Etnografski muzej, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 1996., 97 str.

Katalog izložbe oblik je koji može podrazumijevati više vrsta prezentacije izložene građe — od šturog navođenja podataka zbijenih na stranicu, dvije do reprezentativnih izdanja obogaćenih stručnim tekstovima i brojnim fotografijama. Ova je izložba pod nazivom "Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama", održana u zagrebačkom Etnografskom muzeju od 27. lipnja do 29. rujna 1996., bila dijelom programa Međunarodne smotre folkloru, kojoj su tema bile svadbene tradicije. Da u ovome katalogu — a i na sâmoj izložbi — nije riječ o pukoj prezentaciji izložaka, govori autorica izložbe, Zorica Vitez, već u svom uvodnom tekstu koji ne sadrži samo uobičajene zahvale suradnicima nego progovara i o problemima skupljanja brojne građe, njezina datiranja, usklađivanja i sâme prezentacije.

Osim tog (uvodnog) teksta u katalogu se nalaze još tri rada. Prvi je, i najobuhvatniji, tekst Zorice Vitez nazvan jednako kao i izložba. Njime autorica detaljno prikazuje svadbu: od predsvadbenog razdoblja, potom prikazavši i promišljajući udavače i mladenke, sklapanje braka, zaglede i oglede, prošnju, obilježja, zaruke, svatove i svadbu, svadbenu odjeću i mladenkino oglavlje. Svi su ovi činitelji sklapanja braka stavljeni u društveni kontekst kojega su bili sastavnim dijelom, s osvrtnom na stariju etnografsku građu, kao i s prikazom položaja djevojke i žene u kulturi kojoj su pripadale. Naravno, autorica progovara i o regionalnim razlikama (ili pak sličnostima) koje se očituju u svadbenim običajima, a tekst začinja navodima iz građe.

Tekst "Tri moslavačke mladenke" Zvezdane Antoš prikazuje model moslavačke svadbe kakav je zapisan sredinom našega stoljeća, a istodobno uspoređuje idealnu i stvarnu svadbu kakvu je u svojim terenskim istraživanjima i u razgovoru sa ženama koje su se udale sredinom ili krajem stoljeća (1946., 1964. i 1988. godine) istražila sama autorica. Osim što donosi dosad rijetku pa stoga dragocjenu etnografsku građu s područja Moslavine (navedenu kao izvorni iskaz kazivačica), tekst gotovo levistrosovski pokazuje odnose između stvarnog i zamišljenog reda.

Posljednji je tekst Iris Biškupić-Bašić "Gospa mlada z Gornjega Vrapča"; on govori o urbanizaciji negdašnjega sela, a danas zagrebačkoga predgrađa, koje je tijekom toga procesa izgubilo mnoge starije običaje (ali i usvojilo nove) te je i tradicijska svadba doživjela promjene. Kao i autorica prethodnog teksta, i Iris Biškupić-Bašić uspoređuje stariju zapisanu građu s kazivanjima koje je sâma prikupila, no fokus je njezina teksta upravljen na jedno drugo — vrlo aktualno — pitanje hrvatske etnologije: na revitalizaciju starih običaja. Naime, tijekom prve polovice dvadesetoga stoljeća tradicijsko vjenčanje u narodnim nošnjama bilo je u Vrapču posve uobičajeno, ali jedno je takvo vjenčanje održano relativno kasne 1971. godine i potaklo autoričino promišljanje revitalizacije običaja i očuvanja starijih tradicija.

Ova je izložba (i, naravno, katalog kao njezin trajni dokument) eksplicitno, u uvodnom tekstu Zorice Vitez, dotakla mnoga *vruća* metodološka, muzeološka i ina pitanja koja se često elegantno prešućuju. Jedno od njih je, na primjer, pitanje građe koja se prezentira (i koja je, uostalom, tekstualno dokumentirana u starijim etnografskim zapisima), a koja uglavnom pokazuje idealni oblik stvarnosti; u ovom slučaju to su "lijepi" predmeti, maštovito i bogato uređene mladenke, raskošne svadbe. Raspravlja se i o problemu datiranja etnografske građe, usklađivanja cjelovite mladenkine opreme i sl.

Katalog je bogato opremljen fotografijama hrvatskih mladenki — ne samo iz Hrvatske — zatim starijim crtežima svadbi i mladenki, fotografijama detalja koji su također dijelovi svadbe, i, na kraju, fotografijama vjenčanja održanih na početku dvadesetoga

stoljeća. Cjelokupna oprema kataloga svojom kakvoćom nimalo ne zaostaje za tekstovima, što — sve zajedno — izložbu čini aktualnom i nakon njezina zatvaranja.

Sanja KALAPOŠ

Pet godina nakon izdavanja originala (1992) objavljen je prijevod knjige *Senjski uskoci*, u biblioteci *Homines, tempora, loci* (Barbat), autorice koja predaje na School of Slavonic and East European Studies Londonskog sveučilišta (knjiga je objavljena autoričina doktorska disertacija).

Ogromna je vrijednost rada uložena u ovu studiju, prvenstveno rada na arhivskoj građi, koju autorica koristi u izobilju iz arhiva u Zagrebu, Ljubljani, Firenci, Veneciji, Dubrovniku, Rijeci i Zadru, te koristeći književnost (pisanu i usmenu), materijal pohranjen u Grazu i literaturu omogućenu u bibliotekama. Metikulozan rad na izvorima inspirativno vodi autoricu u odmak od ranijih pristupa proučavanja uskoka: odmak od pristupa talijanske historiografije, u kojoj uskoci figuriraju kao povod sukoba velesila na Jadranu, kao prijetnja mletačkim teritorijalnim i gospodarskim interesima na Jadranu (P. Sarpi, S. Gigante), te odmak od nacionalne i romantičarske historiografske vizije prošlosti južnih Slavena nametanjem anakronog vrednovanja uskoka kao nacionalnih osloboditelja od tuđinske dominacije (B. Poparić, J. Tomić, G. Stanojević; primjer takva pristupa je i literarizacija uskočke povijesti u djelu A. Šenoa *Čuvaj se senjske ruke*). W. Bracewell sofisticirano razračunava i dekonstruira historiografski mit o uskocima (kao gusarima i pljačkašima s jedne i kao nacionalnim borbama s druge strane toga mita), odvaja se od paradigmatске sputanosti tradicionalne događajnice i piše "novu historiju" uskoka.

Autoričina opredijeljenost da u središtu zanimanja bude čovjek, antropologizira historijskoznanstvenu perspektivu. Povijest ratova i diplomacije, sukoba velesila, prevedena je na *povijest svakidašnjeg života* pograničja, politička na *kulturnu povijest*, europska povijest na povijest *lokalne zajednice*; povijest uskoka je u autoričinoj interpretaciji povijest vjerskog, političkog i gospodarskog sukoba velesila, *transponiranog* na razinu povijesti unutarnjeg funkcioniranja društva i kulture u pograničnom području. Svi ti obrati sveudilj otvaraju novo viđenje granice, sukoba, identiteta, ideja, saveznika i žrtava.

Granica tako ne definira samo područje sukoba nego upravo područje *susreta* kršćanskog i islamskog svijeta, a one su službene granice ponekad irelevantne pograničnom stanovništvu. Isti jezik i dijeljeni kulturni kodovi otvaraju vrata komunikaciji. Kršćansko-islamski sukob samo je okvir unutar kojeg se artikuliraju razne druge *razine sukoba* interesa: gospodarski i politički animozitet velesila, sukob različitih socijalnih skupina (stočara i ratara, plemstva, građanstva i seljaka, vojnika i zemljoposjednika). Najzanimljiviji mehanizmi koji su osiguravali pograničnu životnu koegzistenciju, uravnoteživali i kontrolirali sukob bili su kulturni obrasci (ideal časti, junaštva, osvete, lojalnosti, dvoboji kao ritualizirane bitke) te krvno srodstvo i pobratimstvo. Pljačka, nadalje, nije puka otimačina: ona je dio pogranične ekonomije, egzistencijalna nužnost. Nasilje je dio svakidašnjeg života, te podliježe strukturiranju i doziranju, a bez takva razumijevanja nije ga moguće shvatiti ni u lokalnoj kulturi ni u prihvaćenosti od strane pograničnog stanovništva. Autorica također ukazuje na razlikovanje ili pak adaptiranje ideja tolerancije i netolerancije na razini politike velesila

Catherine Wendy Bracewell, Senjski uskoci, Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću, Barbat, Zagreb 1997., 319 str. (Biblioteka: Homines, tempora, loci)